

HORVÁTH TAMÁS

A HAMVASZTÁS

– Történeti és egyházjogi szempontok –

TARTALOM: 1. A hamvasztás; 2. Történeti háttér; 1/ A bronzkor; 2/ A paleolitikában; 3/ Az atestinai civilizáció; 4/ Az appennini kultúra; 5/ A vas-
kor; 6/ A prehisztórius kor; 2. Hamvasztás a keresztény szemléletben; 1/ A
keresztény gyakorlat biblikus alapjai; 2/ Történelmi háttér; 3. Morális meg-
közelítés; 1/ A hamvasztás eljárása; 2/ A modern kor; 4. A jelenlegi törvény-
kezés; 1/ A II. Vatikáni Zsinat előtt; 2/ A krematóriumban végzett szertartás;
3/ Az egyház buzdítása az elföldelésre; 5. A kánon analízise (CIC 1176.
kán.); 6. A keleti egyházakra vonatkozó kánon (CCEO 876. kán.); 7. Konklú-
zió.

Az elhunytak elhamvasztásának szertartása a történelem különböző periódusaiban arra a megállapításra vezet, hogy a lélek halhatatlansága és a jövőbeli életben való hit mindig nagyon szilárd volt.

Az archeológiai emlékek is különböző válaszokat adnak a hamvasztással kapcsolatos kérdésekre. A tudósok ugyanakkor nincsenek azonos véleményen ennek eredetét illetően. Hiányzik egyfajta filozófiai-teológiai érvelés ennek kialakulását érintően, amely megfelelő biztonsággal magyarázza e rítus kialakulásának tényezőit.¹

Ebben a munkánkban a hamvasztás kialakulásának történeti hátterét keressük, lehetőleg a legtávolabbi időktől kezdve, bemutatván az első máig megismert és fellelhető emberi emlékeket és teóriákat.

A második részben kitérünk a kereszténység temetési szertartásaira, a harmadikban pedig morális szempontból vizsgálódunk.

Végül, egy rövid utalás után a II. Vatikáni Zsinatról és az előkészítő munkáról szólunk, majd felvázoljuk a hamvasztás témájának kánonjogi vonatkozásait.

¹ SUCHECKI, Z., *La cremazione nel diritto canonico e civile*, Città del Vaticano, 1995, 15.

1. A hamvasztás

A hamvasztás az az eljárás, amikor a holttestet elégetik, a megmaradt hamvakat pedig urnába gyűjtve eltemetik vagy szétszórják. A hamvasztás vallásos és higiéniai szempontokat is tükröz:² a halott földbe való temetése nagy veszéllyel jár különösen ott, ahol járvány miatt halnak meg vagy nagyon súlyos betegségben, mivel az egy egész közösség víz vagy élelem ellátását veszélyezteti.

A hamvasztás legrégebbi emlékei a neolitikus korra mennek vissza. A legrégebbi információk a Kr. e. 1400 és Kr. u. 200-ra tehetők, amikor is a hamvasztás széles körben gyakorlott volt, leginkább a római időkben, a patriciusok engedhették meg: Julius Cézár családja is egyike volt az e hagyományt követő számos famíliának.

A kereszténység ugyanakkor megtiltotta a hamvasztást, úgy gondolván, hogy ha a testet egyszer elpusztították, nem tudott volna feltámadni épségben; a zsidóság körében is tiltott volt a hamvasztás, mert Isten művei ellen elkövetett véteknek tartották. Az ortodox zsidók, az ortodox keleti egyház és a muszlimok ma is tiltják a hamvasztást, noha néhány csoportjuk mind a zsidóknak, mind a keresztényeknek, buddhistáknak, és a hinduizmus követőinek folytatja ezt a gyakorlatot.

2. Történeti háttér

*I/A bronzkor*³

Az *urnamező kultúra* nevét az elhamvasztott testek *nekropoliszáról* kapta, ahol olyan sírokat találtak, amik urnákat, vázákat rejtettek magukban, és ez arra enged következtetni, hogy meglehetősen gyakori szokás volt Közép- és Kelet-Európában a Kr. e. második évezredben. Ezekről a területekről aztán egész Európára áterjedt, legfőképpen a mediterrán részekre, majd francia területekre, az ibériai és itáliai félszigetre, miközben különböző szokások társultak hozzá; az eltérés mindegyiknél a hamvakat tartalmazó urnákban és díszített kerámia vázákban van.

² VESCOVI TEDESCHI, „La cura dei morti”, in *Il Regno-Documenti* 5 (1995) 141.

³ Vö. Diós, I. (szerk.), „Hamvasztás”, in *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest 1998, IV. köt., 568-569.

Ellentétben azzal, amit sokáig gondoltak ezelőtt, a hamvasztás elterjedése független volt a népek vándorlásától, és így az független volt az ún. „urnás népek” bejövetelétől – hacsak nem veszünk néhány speciális esetet figyelembe közép Franciaországban, Katalóniában és Itáliában –, inkább jellemző, hogy a helyi népek vették át az előzően ott lévő kultúra sír- és temetkezési szokásait.

Itáliában a legjelentősebb leletek erre a kultúrkörre vonatkozóan a bronzkor végéről származnak (Kr. e. XII-X. század) és az egész félszigetre, valamint Szicíliára is áterjedt. Itt tehát kifejezetten elterjedt szokás volt a hamvasztás, amire számos feltárt *nekropolisz* maradvány utal. Így pl. Bismantova (Reggio Emilia tartomány), Tolfá és Allumiere (Róma tartomány), Timmari (Matera tartomány) vagy Milazzo (Messina tartomány). Az elhunytak hamvait domború urnába helyezték, amit lefordított tányérkával takartak le; a temetkezési felszerelések szegényesek voltak, a legrégebbi időkben csupán egyszerű díszítéssel látták el a vázákat, vagy legtöbbször még azzal sem.

*2/ A paleolitikában*⁴

Még mindig kérdéses az az idő, mikor kezdték a tüzet használni. Néhány tudós szerint – akik meghatározónak tartják az afrikai népek szerepét a tűz alkalmazásában – az *australopitecus* és a *homo habilis* kb. 1500.000 évvel ezelőtt már ismerte a tüzet. A tűz gyújtásának biztos jelei 400 és 500 ezer évvel ezelőttre, a paleolitikára vezetnek Spanyolországban, Kína és Magyarország területein. A paleolitikus kor közepén és végén a tűzgyújtás már ismert volt minden itt jelen lévő letelepedett népnél. Először a tüzet arra használták, hogy világítsanak és melegedjenek mellette, valamint, hogy távol tartsák a vadállatokat, később az ételek főzésére, sütésére alkalmazták, majd csak jóval később kezdték munkájuk megkönnyítésére is alkalmazni, a kőzetekből kivonni általa az érceket. Vagy egyes helyeken szobraik, tárgyaik kiégetésére használták.

Az első emlékek, amik a tűznek temetkezésre vonatkozó használatára utalnak, a paleolitika közepére nyúlik vissza; spanyol területen harmincöt emberi pre-neandervölgyi tetemet találtak egy kútban, melyeket rituáléval égettek el kb. 300 ezer évvel ezelőtt; a hipotézist az is alátámasztja, hogy nem volt jelen semmilyen eszköz – ami az elföldelésre utalt volna – vagy akár állati maradvány, vagy küzdelemre utaló nyo-

⁴ *Ibid.*

mok – ami vadállatok általi halálra vezetett volna. A paleolitikum vége felé a temetések már kidolgozottabbá válnak, temetkezési eszközök jelennek meg, díszítő színek, mint pl. az okker és a vörös, olykor kagylószín. A hamvasztás legrégebbi nyomai tehát 26 ezer évvel ezelőttre szállnak vissza, Ausztráliában.

3/ Az atestinai civilizáció⁵

Az *atestinai* civilizáció a mai Veneto (Itália) területére tehető, a Tartaro és a Garda folyók valamint az Alpok közé, és azért nevezik így, mert az első emlékeket Esté-ben találták (Padova); ezért paleovenetának is nevezik. A bronz kor végétől alakult ki (Kr. e. X-IX. század) a romanizálódás koráig (Kr. e. I. század). A *nekropoliszokról* többet lehet tudni, mint az ott lakókról. A bronzkor végétől Frattusinában (Rovigo) nagyon jelentős kézművesség kezdett kialakulni a csont, szarv, bronz és üvegszerű anyagokból.

A leggyakoribb lakóhelyek a faágakból, törzsekből készített sátrak voltak, bennük a tűz tartására alkalmas kőlappal.⁶ A nekropoliszok azonban szinte kivétel nélkül hamvasztásra voltak „berendezve”; a legrégebbi sírokból előkerült domború formájú urnák az elsők, majd később kőből készült és hordó alakú formákká változnak (ezek főleg Padova környékén terjedtek el), amikbe az egész urnát és a temetkezési eszközöket is helyezik. Ekkor már nagyon gazdagon díszítettek a szerszámok is: különösen a Kr. e. VII. századból való sírok, amelyek a keleti görög kultúra elemeit is magukon hordozzák, a század végétől kezdve pedig a bronz alkalmazásával domborműi alkotások is megjelennek.

4/ Az appennini kultúra

Az *appennini* kultúrát az jellemzi, hogy olyan kerámia urnákat készítettek, amelyek bevágásokkal, behasításokkal voltak díszítve, pontszerű, vagy szaggatott csikokkal tarkított, cikk-cakk, háromszög, spirál, és egyéb geometriai formájú ornamentumokkal. Temetkezési szokásukban megtalálható már az elföldelés – föld alatti, több helyiségből álló sírok, melyeket szűk folyosón át lehetett megközelíteni és amelynek bejáratát kövekkel vették körül, vagy egy nagy földrakással – ugyanúgy

⁵ *Ibid.*

⁶ Nola, A. M. (a cura di), *Enciclopedia delle Religioni*, Vallecchi 1972, vol. IV, 862-864.

mint a hamvasztás, annak a rituálénak megfelelően, ami a közép európai kultúra urnás temetőinek megfelel.

5/ A vaskor⁷

A vaskorban már megtalálható ugyanúgy az elföldelés szokása, mint a hamvasztásé. Az egyik előtérbe helyezése másik javára attól függött, hogy milyen volt az illető közösség vallásos hite, különösképpen pedig, ami a túlvilági életet és a temetkezést illeti. Nagy érdeklődést váltottak ki a szibériai Altaj hegységbe, Pazyryk-ban talált sírok, melyek Kr. e. 400-ra tehetőek, melyek nemcsak emberi és ló maradványokat, hanem gyönyörű anyagokat és bőröket is magukban rejtettek. Az elhunytat egy fa tartóba helyezték és kb. 4-5 méter mélyen ásták le – minden bizonnyal a nyári évszakban, amikor a föld nem volt fagyos – majd fával fedték le, és végül földdel hantolták el, tetejére köveket hordva. Mivel ilyen formában a levegő nem járta át a holttestet, a víz nem tudott elpárologni, a maradványok nem porladtak el, a téli hidegben pedig megfagytak. Ezek a körülmények tették lehetővé, hogy a sírok több mint kétezer éven keresztül megőrizhessék tartalmukat.

6/ A prehisztóriukus kor⁸

A klímaváltozás lehetővé tette, hogy az addig nomád népek folyamatosan letelepedjenek, megszilárduljanak és az állattenyésztésre majd a földművelésre térjenek át. Mindez a neolitikus korban kezdődött el, ami Európában keletről indult – a dunai és a balkáni részeket érintve elsősorban – délen pedig a mediterrán vidékeken. Ugyanezt az irányt követte a fémek használata is, amit hamar követett az államok létrejöttének és az egységesedésnek folyamata a második évezred elején. Ez leginkább Közél-keletre jellemző, mert ekkor politikailag még nem fejlődtek ki teljesen a letelepültek Európában, így Itália területén is sok különböző, de nem egységes népcsoport élt elszórtan. A bronzkorból a vaskorba való átlépés ugyanakkor egy nagyon jelentős lépés Európa számára, és magában hordja a változások idejét is. A közép-keleti részekben, az ún. „urnamező kultúra” – amit nyilvánvalóan a temetkezési rituálé alapján neveztek el ennek, ami Kelet-Európától az Ibériai-félszigetig tart –

⁷ Vö. Diós, *op. cit.*, 568-569.

⁸ *Ibid.*

meg kellett védeni kultúrájukat, mialatt a kelet mediterrán világ az indo-európai vándorlással nézett szembe, ami teljesen megváltoztatta a demográfiai panorámát.

2. Hamvasztás a keresztény szemléletben⁹

A feltámadásba vett hit jelentette a zsidóság számára azt az okot, ami szigorúan megtiltotta a hamvasztást. Csak a halálra ítélteteket, akik nagyon súlyos büntényt követtek el, volt szabad elégetni. Sok évszázadon keresztül a kereszténység is elutasította a hamvasztást, mert azt a feltámadás kifejezett és/vagy lehetséges elutasításának tartották. A gyakorlat terén szerzett tapasztalatok, valamint teológiai reflexiók vezettek oda, hogy 1963-ban a Szent Officium utasítására visszavonták a katolikusokat érintő hamvasztás tilalmát és eltörölték az 1917-es Egyházi Törvénykönyv által kilátásba helyezett büntetéseket. A hatályban lévő latin Egyházi Törvénykönyv¹⁰ így ír: „Az egyház nyomatékosan ajánlja, hogy tartsák meg az elhunyt teste eltemetésének jámbor szokását; nem tiltja azonban a hamvasztást, kivéve ha azt a keresztény tanítással ellenkező okok miatt választották”.¹¹

A keleti egyházakra vonatkozó *CCEO* pedig már így fogalmaz:¹² „Akik saját holttestük elhamvasztását választották, hacsak meg nem állapítható, hogy ezt a keresztény lélettől ellentétes indoktól vezéreltetve tették, azoknak meg kell adni az egyházi temetést, azonban ezt olyan módon kell végezni, hogy ne kendőzzék el, az Egyház a testek eltemetését az elhamvasztás elé helyezi, és a botrányt kerüljék el”.¹³

A *Katolikus Egyház Katekizmusa* így rendelkezik:¹⁴ „Az elhunytak testével a feltámadásba vetett hitben és várakozásban tisztelettel és szeretettel kell bánni. A halottak eltemetése az irgalmasság testi cselekedeteinek egyike;¹⁵ tiszteletben tartja Isten gyermekeit, a Szentlélek templomait. A hullák boncolása törvényes vizsgálat vagy tudományos kutatás céljaira erkölcsileg megengedett. A szervek ingyenes elajándékozása a halál után törvényszerű és érdemszerző lehet. Az egyház meg-

⁹ VESCOVI TEDESCHI, *op. cit.*, 146.

¹⁰ *CIC* 1983.

¹¹ *CIC* 1176. k. 3. §.

¹² *CCEO* 876. k. 3. §

¹³ HOLLÓS, J., *Jegyzetek a Keleti Egyházak Törvénykönyvéhez I.*

¹⁴ *KEK* 2300-2301. pont.

¹⁵ Vö. Tób 1,16-18

engedi az elégetést, ha az nem jelenti a test feltámadásába vetett hit kétségbevonását.”¹⁶

Az elmúlt harminc évben a katolikus hívők körében erőteljesen megnövekedett a hamvasztások száma. A hamvasztás említésénél különbséget kell tenni a valódi és kifejezett hamvasztás és az urna földben – avagy sírban, temetőben, tengerben, folyóban stb. – való elhelyezése között.

Magyarországon 1886-ban Légrády Károly nyomdatulajdonos és lapkiadó indított mozgalmat a hamvasztásért, s lett az *Első Magyar Polgári Halotthamvasztó Egyesület* elnöke. Folyóiratot is kiadtak *Hamvasztás* címmel. 1932-ben Borsos József tervei szerint épül fel a debreceni Nagyerdő szélén az első hazai krematórium, de *Serédi Jusztinián* hercegprímás és *Ravasz László* református lelkész tiltakozása miatt nem helyezték üzembe. 1951-ben kezdett működni; 21 halottat hamvasztottak el. A következő években a hamvasztási igény növekedésével Budapesten, a Rákoskeresztúri Új Köztemetőben újabb krematóriumot építettek. 1995-ben 37.797 (26,1 %), 1996-ban 38.690 (27%) hamvasztás történt. A temetőkben megjelentek a kolumbáriumfalak és urna-kripták. Egyre több templomban és altemplomban alakítanak ki urna elhelyezésére alkalmas helyeket. 1996-ban kb. kétezren választották a hamvak szétszórását mint temetési formát, 3250 család pedig hazavitte hozzátartozója urnáját, hogy lakásában őrizze, vagy kertjében temesse el.¹⁷

Annak ellenére, hogy a katolikus egyház a teljes (értsd: földben való) temetést helyezi előtérbe, fel kell kínálnia együttműködését¹⁸ az urnás és egyéb hamvasztott temetésekhez is. Ezekben az esetekben is a keresztény rítus liturgikus szokásai szerint kell végső nyugalomra helyezni az egyház elhunyt tagját. Még akkor is, ha a hívő a hamvasztást választotta magának temetkezési formául, joga van egyházi temetéshez.¹⁹

1/ A keresztény gyakorlat biblikus alapjai

Az egyház évszázadokon keresztül, különböző formában, de mindig elkísérte az Ó- és Újszövetség szellemének megfelelően végső nyughelyére az elhunytat, és időt hagyott a gyászra, bátorította a hozzátartozókat a liturgiában és a prédikációkban, valamint pasztorális gya-

¹⁶ Vö. *CIC* 1176 kán. 3. §.

¹⁷ Vö. Diós, *op. cit.*, 569.

¹⁸ SUCHECKI, *op. cit.*, 183.

¹⁹ Vö. *Die kirchliche Begräbnisfeier, Pastorale Einführung*, n. 11.

korlatával. A halál hozzátartozik az élethez és a Jézustól kapott remény ígéretéhez kapcsolatosan magyarázták mindig a halál jelentését, azaz: „Én vagyok a feltámadás és az élet. Aki hisz bennem, még ha meg is halt élni fog, és mindaz aki él is hisz bennem, nem hal meg soha.”²⁰

A különböző hagyományoktól függetlenül, melyek a kereszténység történelme során kialakultak, a halottak tiszteletét, a haldoklók ápolását a keresztény közösségek kötelességüknek érezték, a felebaráti szeretet egyik megnyilvánulásaként.²¹ Elég korán kialakult a keresztények körében az is, hogy a haldoklókkal való keresztényi törődés a közösség szeretetből fakadó kötelessége, hiszen a haldokló, illetve az elhunyt egy keresztény közösség tagja volt, és halála után is az maradt. Ebből a fajta keresztény törődésből fejlődött ki a keresztény temetés liturgiája és szertartása. A pogányoktól eltérően, a keresztény törődés már jóval a halál beállta előtt elkezdődött és végig kísérte az illetőt a földi életből az örökbe.

2/ Történelmi háttér

A halottak eltemetése – mit ahogy azt már fentebb említettük – egyidős az emberiséggel. 100 ezer évvel ezelőtt találunk nyomokat a temetkezésekre vonatkozóan. Minden nagy vallásnak van vallásos, kultikus temetési szokása, a temetkezési helyek pedig mindig szentek voltak.

A típus és mód különböző volt. Ismeretes volt a földre való temetés úgy, mint a hamvasztás, vagy akár a fák tetején illetve vízben való elhelyezése a holttestnek. Ismertek voltak olyan szokások is, amiket mi is ismerünk napjainkban, mint pl. a hamvak vagy csontok elföldelése. Amíg a Római Birodalomban fontos szerepet töltött be a test elföldelése, addig a germán birodalomban létezett a földben való temetés és a hamvasztás is. Mindezek mellett, a temetés mikéntje az illető család felelőségére a tartozott.

A hamvasztás eljárása visszatér a középkor végén, a jobb higiéniai és szociális követelményeknek megfelelő temetkezés igényével, legfőképpen a járványok és fertőző betegségek idején, mint pl. a pestis.

A felvilágosodás korában és főleg a francia forradalmat követően a hamvasztást helyezik előtérbe egyházellenes és keresztényellenes

²⁰ Jn 11,25sk

²¹ Vö. Demarchi, F. (a cura di), „Morte”, in *Nuovo Dizionario di Sociologia*, Milano 1987, 1310-1314.

szándékkal. Németországban a XIX. század közepén a hamvasztást olyanok kérték, akik kifejezetten szabad vagy egyházellenes csoportokhoz tartoztak.²² A természettudomány fejlődésével a higiénia és a gazdasági változással, de a világ másként való felfogásából eredendően is kialakulhatott ez.

Amíg ezelőtt a világhoz való kapcsolatokra hivatkozva igazolták magukat a hamvasztás pártiak, addig mára gyakorlati okká vált: esztétikai okok, etikai, higiéniai és gazdasági tényezők – kevesebb kötöttséget jelent; a sírok kevesebb gondozást igényelnek; helytakarékoság stb. – gazdasági megfontolások – az urna áthelyezésének alacsonyabb költségei stb. A közfelfogást ugyanakkor elkerüli az a tény, hogy a hamvasztás eljárása meglehetősen nagy mennyiségű elektromos energiát és gázt igényel, amelyek nem utolsó sorban környezetszennyezést is okoznak, még akkor is, ha ma mindenütt kötelező a filterek használata. Ugyanakkor követhetetlen a toxikus anyagok levegőbe jutásának mértéke.

3. Morális megközelítés

1/ A hamvasztás eljárása

Már az apostoli időktől találunk arra utalást, hogy a keresztények között egyesek a temetkezést illetően a semita hagyományt kívánják követni, szemben a pogány szokással, vagyis a hamvasztással, ami ugyanekkorra már igen elterjedt volt a Római Birodalomban. A nagy egyházüldözések során a vértanúk testeit sok esetben elégették üldözőik, és szétszórták azokat a levegőben, hogy ezzel is felsőbbrendűségüket fejezzék ki. A katakombák az első keresztények, mártírok felé irányuló tiszteletét is megőrizték, hiszen a megmaradt hamvakat összegyűjtve, méltóan helyezték őket itt végső nyugalomra.²³

Az V. században – a kereszténység elterjedésével a Római Birodalomban – a hamvasztás gyakorlatát tulajdonképpen felfüggesztették. A megtért népeknek láthatóan nem jelentett semmilyen nehézséget az esetleges „új” típusú temetkezési forma. Sőt, a polgári hatóságok olykor offenzívának vették, ha valaki a pogány rítus szerint hamvasztatott (pl. Charlemagne 789-ben). Noha Európában ezer éven keresztül kevés ha-

²² Vö. SUCHECKI, Z., *La massoneria nelle disposizioni del "Codex Iuris Canonici" del 1917 e del 1983*, Roma, 1997.

²³ Vö. EUSEBIUS, *Ecclesiastica Historia*, in PG 20,434.

gyománya volt a hamvasztásnak, mégis találunk egyházi megszorításokat erre vonatkozóan – még ha nem túl számottevők is. VIII. Bonifác dekrétumában²⁴ egy pápai elítélés olvasható a középkori hamvasztást illetően. A dekrétum mindenestre a kegyetlen eljárási formára utal inkább, vagyis arra, hogy az idegen földön elhunyt holttest csontjairól eltávolítják a húst annak érdekében, hogy azokat minél hamarabb hazájába szállíthassák – a maradványokat, pedig elégették. Amikor a keresztény misszionáriusok Európa határain túlra is eljutottak és elvitték az Evangéliumot a pogány nemzetek közé is, nem okozott jelentős nehézséget a keresztény temetkezési szokás átörökítése. A XIX. században semmilyen különös nehézség nem merült fel ezzel kapcsolatban, mígnem Európában újra szokásba jött a hamvasztás.

2/ A modern kor

A XIX. század harmadik felében különböző krematórium-társaságok jöttek létre Európában, számos európai országban alkottak törvényeket a hamvasztás mellett, elfogadható temetési szokásként elismerve azt.

Ez a kísérlet egyedi volt a maga nemében, hiszen először próbálta elfogadtatni a hamvasztást a már megszilárdult keresztény kultúrában. Ennek párfogói a közösség higiéniai és a földfelszín megőrzését hozták fel érvül. A katolikusok számára, akiknek a hamvasztást és az ezt végző társaságokkal való kapcsolatot megtiltotta a Szent Officium,²⁵ mondván, hogy akik ezt az eljárást követik a keresztény közösségekben nem keresztények és szándékaikban szabadkőművesek.²⁶ Ezt az álláspontját az egyház arra helyezte, hogy a hamvasztás nem volt összeegyeztethető az elhunytért végzett temetési szertatással, liturgiával. Ezek mellett, a hamvasztás európai pártolójának katolikus ellenessége és materialista érzelmei voltak a legfőbb okok, amivel az egyház határozott reakciója magyarázható. Hiszen mindemellett az Európán kívüli misszionáriusok sokkal enyhébb hangvétel mellett tolerálták és megengedték a hamvasztás különböző formáit.²⁷

²⁴ BONIFACIO VIII, *De sepulturis*, in *Extrav. Comm.* 3.6.1, in *Liber Sextus Decretalium D. Bonifacii Papae VIII. Suae integritati una cum Clementinis et Extravagantibus, earumque Glossis restitutus, In aedibus Populi Romani, Romae*, 1582.

²⁵ 1886. május 19.; *CIC Fontes* 4. n. 1100.

²⁶ Vö. SUCHECKI, *La massoneria* (22. láb.).

²⁷ *Fontes CICO* 4. n. 1189; 7. n. 4905; *Collectanea* 2. n. 1626.

1926-ban a Szent Officium még mindig úgy nevezi a hamvasztás pártolóit mint a „kereszténység ellenségei”, és újból figyelmeztet a test feltámadásának megvetése veszélyére. A hatvanas évektől kezdve, az Egyesült Államokban egyes nem katolikus keresztények a keresztényekétől teljesen eltérő indokok alapján szorgalmazták a hamvasztást. Így sokak számára fontos vágygá alakult az, hogy visszatérjenek egy mély keresztény, a halálhoz kapcsolódó magatartáshoz, a még nagyobb lelki jelentéssel együtt. Abban az időben az volt a kérdés, hogy ha a hamvasztás motivációjának alapja megváltozott, akkor ez helyt adhat-e az Egyháznak²⁸ a hamvasztást tiltó törvény eltörlésére. A törvény későbbi megváltoztatásának pontosan ez adott lehetőséget, hiszen azért jöhetett létre, mert a hamvasztási gyakorlat nem természetére nézve volt összehangolhatatlan a kereszténységgel.²⁹

4. A jelenlegi törvénykezés

1/ A II. Vatikáni Zsinat előtt

A II. Vatikáni Zsinatot Előkészítő Pápai Bizottsága hat pontban gyűjtötte össze a püspökök javaslatait és dokumentumait, melyek kifejezetten a hamvasztásra vonatkoztak: „De cremationem corporum”, amit a szent helyekre „De locis Sacris” vonatkozó szekcióhoz kötöttek.³⁰

„Meg lehet és meg kell-e változtatnia az egyházi fegyelmet a hamvasztást illetően?” – tette fel a kérdést a Dromore-i püspök, a Zsinatot Előkészítő Pápai Bizottságnak címzett kérdésében 1960. március 28-án.³¹ Azok a javaslatok, amelyek kifejezetten a hamvasztásra vonatkoztak számszerűleg nem voltak számottevőek a zsinati atyák részéről, ám szinte kivétel nélkül európai országokból származtak: Olaszország, Ausztria, Németország, Nagy-Britannia és egy szavazati jelenléttel Kolumbia.³²

A II. Vatikáni Zsinat elmélyítette a halállal kapcsolatos fogalmakat és nézeteket, kihangsúlyozva a Húsvét misztériumának értékeit. A

²⁸ Vö. *CIC* 1917 can. 1203.

²⁹ WALSH, M. B., „Cremation (moral aspect)”, in *New Catholic Encyclopedia*, Washington 1981, 440-441.

³⁰ *Acta et documenta Concilio Oecumenico Vaticano II Apparando*, Series I (Antepreparatoria), appendix voluminis II, pars II, Roma 1961, 196-197.

³¹ SUCHECKI, *La cremazione*, 160.

³² *Ibid.*

halálról kialakított új zsinati rálátással gazdagították az egyházi temetés-re vonatkozó normák kidolgozását.³³

A zsinati reform az egész megelőző törvénykezést meg kívánta újítani, az egyházi rendszabály büntető eljárásaira vonatkozó rendelkezéseket, különös tekintettel az egyházi temetkezést illetően, és valójában ez vezetett az 1917-es *CIC* ide vonatkozó részének átvizsgálásához és átalakításához, az 1983-as *CIC*-ben kialakított, a latin egyházra nézve jelenleg is hatályban lévő szabály megalkotásához.

Az 1963. július 5-én kiadott „De cadaverum crematione: Piam et constantem”³⁴ instrukció, mely a holttestek elhamvasztására vonatkozik két részre osztható. Az első doktrinális, a második gyakorlati. A Szent Officium Kongregációja buzdítja a hívőket, hogy őrizzék meg és ápolják az elhunytak testének elföldelése hagyományát.³⁵

2/ A krematóriumban végzett szertartás

A temetési szertartás megváltoztatásának fényében új elemek felvetésével is lehetett számolni a liturgikus konstitúcióban, melyek utólagos elmélyítést is hordoznak magukban, vagyis új megoldások, lehetőségek engedélyezését. Ami az előírt szövegek alkalmazását illeti, amikor arra nincs más lehetőség, akkor a temetési szertartást el lehet végezni a krematórium helyiségében, azonban kellő és megfelelő megfontoltsággal szem előtt tartva, hogy mindenféle botrányt vagy vallási megosztottságot elkerüljenek.

3/ Az egyház buzdítása az elföldelésre

Az előzetesen dekrétum, válasz vagy utasítás formájában kidolgozott és elmélyített dokumentumokat összefoglalva, a törvényhozó normaként határozza meg az egyházi temetkezés mikéntjét.

A hatályos jogban, a latin Törvénykönyv (*CIC*) IV. könyvének „De Ecclesiae munere sanctificandi” második részének „A többi istentiszteleti cselekmény” harmadik címében, „Az egyházi temetés”-ben tér ki erre a kérdésre az itt szereplő tíz kánon közül. A keleti kódex (*CCEO*) XVI. címének „De cultu divino” VIII. fejezete „A szentelmények, szent

³³ SUCHECKI, *La cremazione*, 165.

³⁴ AAS 56 (1964) 822-823.

³⁵ SUCHECKI, *La cremazione*, 167.

helyek és idők, a szentek tisztelete, a fogadalom és eskü”, II. cikkelyének „A szent helyek”, 2. pontja „A temetők és az egyházi temetések” említi ezt a témát. A *CIC* 1176 kán. 3. §-a és a *CCEO* 876. kán. 3. §-a említi a hamvasztás lehetőségét hangsúlyozva, hogy a hívők „tartsák meg az elhunytak teste eltemetésének jámbor szokását” (*CIC*) miközben már nem fejez ki tiltást ez ellen, noha az 1184. kán. 1. § 2 pontja (*CIC*) kifejezetten megtagadja az egyházi temetést azoktól, „akik testük elhamvasztását a keresztény hittel ellenkező okból választották”.³⁶

5. A kánon analízise (*CIC* 1176. kán.)

1176. kán. – 1. §. *Az elhunyt krisztushívőnek a jog szerint meg kell adni az egyházi temetést.*

2. §. *Az egyházi temetést, mellyel az egyház az elhunytaknak lelki segítséget eszközöl ki, testüket megtiszteli, és egyben az élőknek a remény vigasztalását adja, a liturgikus törvények szerint kell végezni.*

3. §. *Az egyház nyomatékosan ajánlja, hogy tartsák meg az elhunytak teste eltemetésének jámbor szokását; nem tiltja azonban a hamvasztást, kivéve ha azt a keresztény tanítással ellenkező okok miatt választották.*

A kánon eltörli az 1917-es *CIC* hamvasztásra vonatkozó tilalmát az ide vonatkozó 1203. kán. 2. § és az 1250 kán. 1,5 §§-ait, amikor a hamvasztást a keresztény doktrína ellen hajtották végre. Mindenesetre, mint hagyományt, az elföldelést javasolja a hatályos kánon, hiszen az a feltámadásba vetet reményt és misztériumot sokkal hűebben követi. Ezt az újítást pedig két pápai dokumentum készítette elő: a *Piam et constatem* instrukció – a Szent Officium Kongregációja, 1963. V. 8-án³⁷ és az 1969. 8. 15-én kiadott *Ordo Exsequiarum*.³⁸

„Tartsák meg az elhunytak teste eltemetésének jámbor szokását”.³⁹ – Az 1176. kán. 3. §-a (*CIC*) a keresztény jámbor hagyományra, a hívők földi maradványinak elföldelésére, földdel való elhantolására utal

³⁶ Vö. SUCHECKI, *La cremazione*, 196.

³⁷ AAS 56 (1964) 822-823.

³⁸ Vö. Pinto, P. V. (a cura di), *Commento al Codice di Diritto Canonico*, Città del Vaticano 2001, 693.

³⁹ CHIAPETTA, L., *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-canonico*, Roma 1996, vol. II, 443-444.

ebben a kánonban, ami egészen az apostoli időkig megy vissza a végső feltámadás reményével.

Az egyház sokáig a hamvasztás ellen foglalt állást, nem mintha azt természeti törvény tiltaná, vagy Krisztus pozitív törvényével állna szemben, hanem a tiltás a francia forradalom idejére megy vissza, amikor a szabad gondolkodók, a materialisták, az ateisták saját antiklerikalizmusuk és meggyőződésük kifejező eszközé tették ezt a temetkezési eljárást. A hamvasztást akkor formálisan is elítélte az egyház,⁴⁰ és azoktól, akik ezt kérték vagy tették a holtesttel, megtagadták a szentségeket és az egyházi temetést.⁴¹

Ennek a normának a megváltoztatását jelentette VI. Pál pasztorális igényeket figyelembe vevő *Piam et constantem* kezdetű instrukciója, melyet a Szent Officium Kongregációja adott ki 1963. július 5-én, és ami a következőképpen rendelkezett:

1° Mindenképpen meg kell őrizni a hívók teste eltemetésének vallásos szokását. Ennek érdekében az Ordináriusok megfelelő utasításokkal és büntetés kilátásba helyezésével intsek a keresztény népet, hogy maradjon távol a testek hamvasztásától, és ne kezdeményezzék azt, hacsak valódi szükség esete nem áll fenn, amit az egyház mindig is így tartott fenn magának, különlegesen ünnepélyes szertartások gazdagságának megőrzésével (n. 1).

2° Úgy tűnt... hogy időszerűvé vált az egyházjog egyes, a hamvasztásra vonatkozó rendelkezéseinek enyhítése, ezek közül is ami az 1240. kán. 1 §-ának 5. pontjába szerepel (az egyházi temetés megtagadása attól, aki holtestének hamvasztását kérte), többé nem alkalmazható minden esetre, hanem csak akkor, amikor egyértelmű, hogy a keresztény dogmák tagadása vagy szektához való tartozás vagy pedig a katolikus egyház vallása ellen való gyűlölet vezetett a hamvasztás választásához (n. 2).

3° Következésképpen, azoktól, akik testük elhamvasztását kérik, nem kell megtagadni – a fentebbi okokból – a szentségeket és a lelki üdvükért mondott misét, hacsak ebben a választás-

⁴⁰ Vö. can. 1203, *CIC* 1917; *DS* 3188, 3195-3196, 3276-3279, 3680.

⁴¹ Vö. can. 1240, § 1, n. 5, *CIC* 1917; can. 1240, § 1, n. 5, *CIC* 1917.

ban a fent említett indokok nem szerepelnek, melyek a keresztény étellel ellentétesek (n. 3).

4° Azért, hogy a keresztény nép érzéseit és az egyházi hagyományhoz való kötődését ne veszélyeztessük, valamint hogy világosan kifejezzük az egyház hamvasztással szembeni nézetét, az egyházi temetés szertartásait és a lelki üdvösségért végzett szentmisét soha sem szabad ugyanabban a helyiségben végezni, ahol magát az elhamvasztást is végzik, sem oda a holttestet elkísérni (n. 4).⁴²

Ezt az utóbbi előírást változtatták meg az *Ordo exsequiarum*-ban.⁴³ A temetéseket az illető rítusnak megfelelően kell végezni olyan módon, hogy ne homályosodjék el az egyháznak a testek elföldelését preferáló álláspontja, mint amilyen formában az Úr maga is temetkezni akart, de kerüljék el a hívek bármiféle ámulatát vagy megbotránkozását. Ezekben az esetekben a temető kápolnijában vagy a sírnál előírt szertartásokat el lehet végezni a krematórium termében kellő bölcsességgel, mindenféle megbotránkoztatás vagy vallásos megosztottság keltésének elkerülésével.

6. A keleti egyházakra vonatkozó kánon⁴⁴ (CCEO 876. kán)

876. kán. – 1. §. *Megadható az egyházi temetés nem-katolikus keresztényeknek a helyi Hierarcha bölcs ítélete alapján, kivéve, ha ezzel ellentétes akaratuk megállapítható, és feltéve, hogy saját kiszolgáltatójuk nem érhető el.*

2. §. *Azoknak a kisgyermeknek, akiket szüleik meg akartak keresztelni, és másoknak is, akik valamilyen módon az Egyházhoz közel állónak látszottak, de a keresztség felvétele előtt elhaláloztak, a helyi Hierarcha bölcs ítélete szerint szintén megadható az egyházi temetés.*

3. §. *Akik saját holttestük elhamvasztását választották, hacsak meg nem állapítható, hogy ezt a keresztény ételtől ellentétes in-*

⁴² Vö. n. 4: *Enchir. Vat.*, vol. 2, 109, n. 62.

⁴³ S. C. pro Cultu Div., decr. *Ritibus exsequiarum quo Novus Ordo exsequiarum promulgatur*, Prot. n. 720/69, (15 augustii 1969), in *Notitiae* 5 (1969) 423-424.

⁴⁴ Vö. Pinto P. V. (a cura di), *Commento al Codice dei Canoni delle Chiese Orientali*, Città del Vaticano 2001, 754-756.

*doktól vezéreltetve tették, azoknak meg kell adni az egyházi temetést, azonban ezt olyan módon kell végezni, hogy ne kendőz-
zék el, az Egyház a testek eltemetését az elhamvasztás elé helyezi, és a botrányt kerüljék el.*

Az Egyház mindig tisztelte az elhunytak testét – mivel azok a Szentlélek templomai⁴⁵ – és azt a temetkezési formát, ahogy testét a mi Urunknak is eltemették. Az 1917-es latin kódex formálisan is elítélte a testek elhamvasztását,⁴⁶ és megtagadta az egyházi temetést azoktól, akik maguknak a hamvasztást választották temetkezési formának. Az 1963. július 5.-i *Piam et constantem* instrukció 2-4. pontjaiban a Szent Officium Kongregációja kifejti, hogy az Egyház ellenzi valódi szükség és okok híján a hamvasztást, különbséget téve ugyanakkor azok között, akik a keresztény dogmák tagadása, szektásodás vagy a katolikus vallás elleni gyűlölettel vezéreltetve választják a hamvasztást, és azok között, akik nem ilyen okokból vagy nem a keresztény hit és étellel ellentétesen döntenek e mellett. Az Egyház később eltörölte a fent hozott instrukcióban megtagadott egyházi temetést a második kategóriára tekintve, megtartva ugyan ez elsőt.

A fenti a kánon 3. §-a foglalja magában ezt a rendelkezést, amikor az Egyház eltiltja az egyházi temetéstől azokat, akik a keresztény ételtől és tanítástól ellentétes indoktól vezéreltetve választják a hamvasztást. Meg kell viszont engedni az egyházi temetést azoknak, akik nem ilyen indokból, hanem szükségből vagy a keresztény étellel és tanítással, dogmákkal nem ellentétes okokból döntenek a hamvasztás mellett. Ennek megítélése a kiszolgáltatót illeti, akinek a szertartást olyan módon kell elvégezni, hogy elkerüljön minden megbotrántoztatást és megértése vagy a homíliában, vagy más kifejező módon, hogy az Egyház a hamvasztás előtt végzi el a temetés szertartását és adja meg a végtisztességet az emberi testnek, elmagyarázva mindazokat az érveket, amik az egyházi temetés mellett szólnak az illető konkrét esetben is, azért, hogy ne higgyék azt, hogy a hamvasztás rendesen elfogadott az Egyházban.

A sajátjog, minden *sui iuris* egyházban a mentalitásnak és a hagyományoknak megfelelően, valamint elkerülve a megbotrántoztatást, meghatározhatja mikor lehetséges és alkalmas megengedni a hamvasz-

⁴⁵ Vö. 1Kor 6,19

⁴⁶ CIC 1917, 1203. kán.

tást, illetve milyen módon kell a szertartást végezni.⁴⁷ A botrány elkerülése végett el lehet végezni a keresztyény szertartásokat a hamvasztás előtt a krematórium termében és nem a templomban vagy a sírnál. Nem odaillo azonban azokat a szertartásokat végezni a hamvaknál, melyek előirtan az elhunyt teste fölött végzendők.⁴⁸

7. Konklúzió

A hamvasztás és az elföldelés történeti bemutatása az antik civilizációkon keresztül világosan tükrözi a különböző népek túlvilágba vetett biztos hitét, melyeket temetkezési szokásaik révén is – legyen az elföldelés vagy elhamvasztás – kifejezésre jutottak. Az alapvető és végső cél az, ami ezeket a rítusokat és azok indíttatásait megérteti – vagyis az örök életbe vetett hit – és egyik vagy másik szokás kialakulására választ ad.⁴⁹

Nagyon nagy bölcsességgel és érzékenységgel örködik az Egyház és annak jogrendszere az elhunytak testének méltó eltemetése felett anélkül, hogy ugyanakkor megtiltaná a hagyományoktól talán kissé távol eső hamvasztást,⁵⁰ „hacsak meg nem állapítható, hogy ezt a keresztyény élettől ellentétes indoktól vezéreltetve tették”.⁵¹

A különböző temetési rítusok kifejezik a keresztyény húsvét jellegét és megfelelnek a különböző tájak hagyományainak és helyzeteknek,⁵² mégis érdekes lenne tanulmányozni, hogy pontosan milyen érvek vezettek nemcsak a keresztyénységben, de akár más monoteista vallásokban is az elföldelés szokásának nagyobb gyakorlatához, szemben a hamvasztással.

Ugyanakkor érhető az Egyház mindenkori aggodalma, amikor védi – neki kijáró tisztelettel – az elhunytak földi maradványit is, hiszen ezzel testvéreinek a földi létből való átköltözéséről emlékezik meg. Tesszalonikai Szent Simon így ír a pillanatról, amikor az egyház egyik tagjától vesz búcsút: A végső köszöntés által a hívek „énekelnek e földi életből történt távozása és a tőle való elszakadás miatt, de azért is, mert van egy közösség és egy új egyesülés. Végeredményben mi és a halottak

⁴⁷ Vö. *Nunzia* 28 [1989] 120.

⁴⁸ Vö. Pinto, *Commento al Codice*, (44. láb.) 754-756.

⁴⁹ Vö. SUCHECKI, *La cremazione*, 206.

⁵⁰ CCEO 876. kán. 3. §.

⁵¹ Vö. SUCHECKI, *La cremazione*, 207.

⁵² Vö. *A Katolikus Egyház Katekizmusa*, 1685. pont.

nem vagyunk egymástól elválasztva, mert mindannyian ugyanazt az utat járjuk be és ugyanazon a helyen újra egymásra találunk. Soha nem válunk el, mert Krisztusért élünk és már most egyesülünk Krisztusban, felé haladva [...] mind együtt leszünk Krisztusban”.⁵³

⁵³ TESSZALONIKAI SZENT SIMON, *De ordine sepulturae*, in PG 155, 658B.